

A józanság politikája - Egedy Gergely az amerikai konzervatív gondolkodásról

2016 március 07. Flag

Szöveg méret

Mentés

-
-
-

• [0](#)

Még nincs értékelve

Mérték

Egedy Gergely, az angolszász gondolkodás, a politikaelmélet és politikatörténet kiváló kutatója, a brit konzervatív hagyomány alapos feltérképezése után [*Brit konzervatív gondolkodás és politika (XIX-XX. század)*. Századvég, Budapest, 2005.] legújabb könyvében az amerikai konzervatív hagyománnyal foglalkozik.

„A szabadságot akkor lehet meg?rizni, ha olyannak vesszük az embereket amilyenek, és nem olyanoknak, amilyeneknek lenniük kellene.”

(John Adams)

Egedy Gergely, az angolszász gondolkodás, a politikaelmélet és politikatörténet kiváló kutatója, a brit konzervatív hagyomány alapos feltérképezése után [*Brit konzervatív gondolkodás és politika (XIX-XX. század)*. Századvég, Budapest, 2005.] legújabb könyvében az amerikai konzervatív hagyománnyal foglalkozik, mintegy 560 oldalon (*Konzervatív gondolkodás és politika az Egyesült Államokban*, Századvég, 2014). Az amerikai konzervatív gondolkodás történetéről már született magyar nyelven egy monográfia (Békés Márton: *Amerikai neokonzervativizmus. Egy kisiklott ellenforradalom*. Századvég, Budapest, 2008.), Egedy azonban Békéssel ellentétben a jelenlegi helyzet mintegy kétszáz éves el?zményeire fókuszál: a konzervatív eszmeáramlatot a függetlenségi háborútól kezdve az 1970-es évekig követi végig. A kötet összesen huszonnégy fejezetre tagolódik, az Egyesült Államok politikai történetéhez lazán kapcsolódva, id?rendben haladva mutatja be az egymástól olykor bizony igen élesen elüt? amerikai konzervatívok nézeteit. Az elemzés a jelent?sebb gondolkodók életpályájával és egyéniségével is megismertet minket, a szerkezet tehát hasonló a szerz?nek a brit konzervatívokat bemutató tíz évvel ezel?tt megjelent munkájához, most azonban a mintegy hét éves kutatómunka során még hatalmasabb anyagot dolgozott fel Egedy. Széles körképet kapunk a kötetbe felvett gondolkodók politikafilozófiai, szociológiai, gazdasági, történetfilozófiai vagy éppen teológiai és metafizikai nézeteir?l is.

Írta: Pet? Zoltán.

A vaskos és meglehet?sen impozáns kivitel? kiadványnak már a borítója is sokat sejtet: egy XIX. századi brit városképet idéz?, patinás épületsort láthatunk, a háttérben pedig modern fel?karcolók sziluettje sejlik fel. Egyértelm? utalás ez a „finomkodó hagyomány” (*genteel tradition*) nagy spanyol-amerikai kritikusára, „a demokrácia nyelvén a demokrácia ellen érvel?”¹ Santayana-ra. A filozófus szerint „Amerika nem hely, hanem szellemi állapot”² amelyben két gondolkodási forma egyszerre van egyszerre jelen. A hagyomány?rz? polgári-kisvárosi kultúra, és az ipari-technikai kapitalizmus elidegenedett mamut-civilizációja, amellyel talán Amerikát felszínesen talán inkább azonosítani is szokás.

Kétségtelen, hogy a közgondolkodásban Amerikát sokkal inkább a korlátlan fejl?désbe vetett hittel, mintsem a hagyomány?rzéssel szokás összekötni. De valóban minden amerikai osztja-e a fenti el?ítéleteket? – teszi fel a kérdést könyve legelején a szerz?.³ Russell Kirk szerint – akinek az amerikai konzervatív hagyomány szintézisére törekv? meglátásait Egedy a kötet során többször használja kiindulópontként – a konzervativizmus nem ideológia, hanem annak az ellentéte. Amennyiben modernitás lényegét Kirk-vel együtt úgy értelmezzük, mint a hagyományos, alapvet?en vallásos jelleg? világképet felváltó a szekuláris ideológiák, utópiák uralmát,⁴ akkor azzal is egyet kell értenünk, hogy konzervatívok feladata nem els?sorban a *status quo* ?rzése, hanem a modernitással szemben megfogalmazott kritika. Ha ez az állítás igaz, akkor talán ez lehet a „kályha” amelyet?l az egymástól olykor igen élesen különböz? konzervatív gondolkodók elindulhattak és talán ennek a rövid, de fontos mondatnak a szerteágazó értelmezése az, amely kötetünk egész struktúráját meghatározza, összefogja.

Egedy „beleérz? távolságtartással” megfogalmazott értékelései éppen annyira józanok és árnyaltak, hogy mielőtt még az olvasó túlzottan is azonosulna egy-egy szellemesebb szófordulattal (mert az amerikai konzervatívok megfogalmazásai bizony sokszor meglehet?sen találóak), a következő oldalakon már egy olyan értékeléssel találkozunk szembe, amely esetleg egy teljesen új szemszögből és más megfogalmazással láttatja az el?dök problémáit. Amellett, hogy az olvasás közben amerikai gondolkodásról vallott sztereotípiáinkat is nagyrészt felülíródnak, a könyv határozottan gondolkoztat: eszünkbe jutnak a párhuzamok a hazai konzervatív tradícióból, egyáltalán arról, hogy létezik-e (még) ilyesmi, és hogy vajon nem szorultak-e ki a világosan megfogalmazott értékek és eszmei alapelvek a politikai pragmatizmus és az értékrelativizmus tengerében. S miközben megtudjuk, hogyan gondolkoznak az amerikai konzervatívok az államról, a filozófiáról és a vallásról, a technikáról és a tudományról (de úgy is fogalmazhatnánk, az emberi szellem megnyilvánulási területeir?l külön-külön s együttvéve), talán azon is elgondolkozunk, hogy a sekélyes és közhelyszer? politizálás mögött, vagy inkább „fölött” még az emberi szellem és kultúra milyen megnyilvánulásai, világi rejt?zhetnek.

Külön szeretnénk szólni a stílusról: err?l az akkurátus, impozáns háttér?veltséget felvonultató, ugyanakkor irodalmi nívón megfogalmazott beszédmódról, amely precízen és árnyaltan elemez szellemtörténeti folyamatokat, véleményeket, érveket ütköztet, és a háttérb?l egy nyugodt, távlatos pozíciót felvéve értékel. Akár még Szerb Antal

klasszikussá vált irodalomtörténete is az olvasó eszébe juthat. Egedy, Leo Strauss „szoros olvasat” módszerét szem el?tt tartva nem törekszik arra, hogy túlságosan elszakadjon a tárgyalt m?vek narratív megközelítését?, azonban olykor finom iróniával, olykor tömörebb, értékel? megjegyzésekkel mégis „kiszól” a szövegbe?, már az elején tisztázva, hogy nincsenek a rankei „abszolút objektivitással” kapcsolatos illúziói. („...[...]*Jeszmetörténetet írni már önmagában politikai jelleg? tevékenység. Még akkor is, ha a szerz?nek ez nem éppen kifejezett ambíciója...*”)⁵

De milyen is a szerz? szerint tulajdonképpeni témánk, a konzervativizmus Amerikában? Russel Kirk-nek az ideológiákat illet? kultúrkritikai meglátása talán konzervatív gondolkodásmód ismer?i, tanulmányozói, kutatói számára ismer?sen cseng. Amerikában azonban mindez egy „sajátos amerikai életmód” meg?rzése érdekében lett kifejtve. Nem csak Kirk, hanem más konzervatívok is egyetértettek abban, hogy az amerikai alkotmány kidolgozóinak célja (dacára a függetlenségi nyilatkozat írója, Thomas Jefferson által használt emberi jogi retorikának), nem az volt, hogy a francia forradalomhoz hasonló *tabula rasa*-ból kiindulva egy új világot, egy „tisztá demokráciát” teremtsenek. Ezzel éppen ellenkez?leg, a konzervatívok úgy látták, hogy az amerikai gyarmatoknak, a kontinensr?l jöv? „felvilágosító” eszmék agressziójával szemben kellene meg?rizniük organikusán kialakult életformájukat.

Különösen John Adams, illetve James Madison és Alexander Hamilton, az amerikai politikai gondolkodás egyik legismertebb dokumentuma, a *Föderalista szerz?i* javasolták a tiszta demokrácia helyett egy, a brit „old whig” tradíció értelmezési keretében elhelyezked?, és a „*common law mind*”- szerint már régóta bevett értelmezésnek számító – „vegyes kormányzat”, *regimen mixtum* megteremtését. A rájuk s?r?n hivatkozó konzervatív szerz?k rendszerint azt a tézist szerették volna igazolni, hogy az amerikai intézmények, az amerikai életviszonyok és az amerikai gondolkodás nem képviseltek radikális újítást: ahogyan Egedy Clinton Rossiter-t idézve fogalmaz: „Az amerikai alkotmány m?köd?képességét annak köszönhetta, hogy nagyon kevés igazi újdonság volt benne.”⁶

A demokrácia kritikájával kapcsolatban a lényeg Egedy értelmezésében talán abban ragadható meg, hogy a konzervatívok egyfajta homogenizáló-nivelláló tendenciaként értelmezték az egyenl?séget-egyenl?sítést: a társadalom átalakítására vonatkozó elképzeléseket pedig a felvilágosodás antropológiai optimizmusának irreális túlzásaival, egyfajta modern *hübrisszel* azonosították. A „kiegyensúlyozott kormányzat” eszméjének híveiként szerették volna elejét venni a hatalom túlzott koncentrációjának éppúgy, mint a tömegek mértéket nem ismer? politikai szerepvállalásának: a „fékek és ellensúlyok” elvét is azért hangsúlyozták olyan kiemelt helyen, hogy védelemül szolgáljanak a hirtelen és átgondolatlan politikai változtatásokkal szemben. John Adams, aki Kirk szerint az „igazi konzervativizmus megalapítója”⁷ els?sorban azért tartotta nagyra a „törvény uralmát”, mert az emberekben egyáltalán nem bízott, a tömegeket pedig a „szabadság legrosszabb ?reinek” nevezte.⁸

A szerz? a demokrácia kritikája mellett olyan politikai eszmék mellett is csoportosítja a kötetbe felvett gondolkodókat, mint például a kapitalizmussal kapcsolatos állásfoglalás (meglep? lehet, de éppúgy olvashatunk antikapitalista, mint kifejezetten, „*laissez faire*” konzervatívokról), a hagyományos Dél-Észak ellentét, a materializmus, a tömegetársadalom, a technika-technokrácia, vagy az állami központosítás gyakorlatának kritikája. Mindez Egedy meggy?z? levezetése szerint összefüggésben van gondolkodásuk forrásaival, amelyek egyrészt?l a „lojalista tradíció” (toryzmus), másrészt?l pedig és puritán hagyomány voltak: az egyik a fens?bbség, az autoritás és a rend tiszteletét, a másik pedig az emberi természet pesszimista felfogását, az eredend? b?n hatásait: az ember, és a politikai intézmények javíthatóságával kapcsolatos szkepticismust ültették el a brit gyarmatok lakóiban. „*A hatalomnak való vak engedelmesség azonban éppúgy távol állt t?lük, mint a hatalom felmondhatóságának locke-i doktrínája.*”⁹ Ezt például a „legjelent?sebb protokonzervatív gondolkodó”, a szószékr?l általában töltött revolverrel prédikáló Jonathan Boucher teljes egészében elfogadhatatlannak is tartotta. A puritán szemlélet individualista volt ugyan, de semmi esetre sem egalitárius, az autonómiát hangsúlyozta és nem fogadta el a feudális el?jogok rendszerét, de a kötelességek nagyobb hangsúlyt kaptak benne a jogoknál.¹⁰

Habár kétségtelen, hogy Amerika nem rendelkezett az Óvilághoz hasonló arisztokratikus tradícióval, a kötetb?l az is egyértelm?en kiviláglik, hogy a konzervatív gondolkodók többsége számára egy „természetes arisztokrácia” szükségessége megkérd?jelezhetetlen volt. Ahogyan a nálunk inkább csak indiánregényeir?l ismert, az „úriemberek általi kormányzáshoz” ragaszkodó James Fenimore Cooper is látta: a m?velt és kifinomult emberek ne vessék alá magukat azoknak, akik ilyen erényekkel nem rendelkeznek,¹¹ hiszen az állapotbeli egyenl?ség nem a civilizációra, hanem a barbárságra jellemz?. Ahogyan Babitt-tal egyetértve mások is hangsúlyozták: a tömegnek a legjobban akkor szolgálunk, ha jó vezet?ket biztosítunk neki. Általában abban is egyetértettek, hogy a természetes arisztokrácia kiválasztásának feladata a fels?oktatás célja volna: az önálló gondolkodásra képes, klasszikus m?veltséggel rendelke? embereket kinevel? oktatásnak pedig klasszikus alapokon kellene nyugodnia: görög-latin stúdiumok, lényeglátás, fegyelmezett gondolkodás, áttekinth? képesség. Ami azonban ezt a kiválasztási

folyamatot fenyegeti, az éppen az egalitarizmus: a „diploma kötelezővé tétele” és a pragmatikus-racionalista szellemű tömegoktatás éppenséggel nem „szellemi arisztokratákat” hanem „félművelt tömegembereket”, „szakbarbárokat” hoz létre.¹²

Az arisztokratikus törekvések egyfajta megerősítést nyertek az „Dél eszméjéből!”, amely sajátos szintet visz az amerikai konzervativizmusba. Az északi és déli államokat elválasztó nevezetes Mason-Dixon vonal ugyanis Egedy szerint nemcsak az életmód, a morális és materiális kultúra, hanem a politikai gondolkodás tekintetében is kettéválasztotta az Egyesült Államokat. Itt maradt fenn az iparosodott Északkal szemben a nagybirtokosságra alapuló agrárius életforma mintegy meghosszabbítva egy szellemiségélettartamát, amely ezer szállal kötődött Európa letűntben lévő *ancien régime*-jéhez. Az amerikai polgárháború, amelyhez a déli gondolkodók szerint végső soron a létezés e kétféle, nehezen összehágható szemlélete, és nem pedig a rabszolgaság problémája vezetett (és amelyhez, ahogyan Mark Twain írta: Sir Walter Scott regényei is hozzájárultak), az északi ipari szemlélet modernizációval a központosítást is elhozta a Dél számára. A Dél nézőpontjából ezzel Észak megsértette az unió alkotmányának eredeti szellemét, amely a tagállamok alapvető szuverenitásának megőrzése mellett elvileg az elszakadás jogát is biztosította (központosítás kontra decentralizáció az amerikai konzervativizmus egy maig fontos témája). A fehér déli férfi, „*akinek univerzumának közepén saját udvarháza áll*,”¹³ már eleve gyanakvással tekintett Washingtonra, mint a központosítást erőltető uniformizáló erőre, amely a helyi autonómiák eltörlésével saját ipari és kereskedelmi érdekeltségeit szeretne ráerőltetni az Unió egészére.

A huszadik század második felére, az 50-es évekre tehető a tradicionalista (vagy Egedy szerint érték-)konzervativizmus reneszánsza: Richard M. Weaver, Peter Viereck, Eric Voegelin, Leo Strauss, Russell Kirk mind a „szekuláris fundamentalizmussá” váló modernizációval való radikális szembefordulást választották, emellett többségükre jellemző volt a keresztény ortodoxiához való visszafordulás is (Weaver-nél és Strauss-nál a platonizmus), és a pozitívizmusba hanyatló modern tudományeszmény kritikája. A tradicionalista konzervatívok az „örök dolgokat” (Russell Kirk) vagy a „nagy hagyományt” (Leo Strauss) keresték. Ide köthető az olyan közép-európai társutasok megjelenése, mint az osztrák monarchista, „szélsőségesen konzervatív és liberális” Erik von Kuehnelt-Leddihn, vagy a magyar Molnár Tamás. Ahogyan Weaver fogalmazott: a filozófusnak a „valóság struktúráját” kell megértenie, és feltárnia a „dolgok esszenciális természetét” mert a nyugati civilizáció saját metafizikai alapjának aláásásával, azzal hogy az univerzális létezését tételező platonista hagyománnyal szembehelyezkedve elfogadta a nominalizmust, a valóság teljes félreértését valósította meg: ennek eredménye az empirizmus, pozitívizmus, materializmus diadala, vagyis Weaver olvasatában a szellem halála.

Molnár Tamás úgy fogalmazott, hogy a konzervatív erő legfontosabb terepe a kultúra és nem a politika.¹⁴ Úgy tűnik számunkra, hogy Egedy könyvének is valami ezzel egybehangzó értékelés lehetne a végkicsengése. Az amerikai konzervatívok jelentősége általánosságban nem a konkrét kormányzati döntések kivitelezésének vagy befolyásolásának tekintetében, hanem inkább a tradicionális kultúrártékek „metapolitikai” szintű konzervációjában, és az „örökkévaló dolgok” valóságának felmutatása terén volt nyilvánvaló. Ez az értékelés azonban korántsem jelent lebecsülést: ha megegyezünk abban, hogy a történelmet mindenekelőtt az eszmék és nem gazdaság viszonyai vagy a termelőerők tulajdonformái határozzák meg, akkor azt is el kell fogadnunk, hogy a kulturális hanyatlással, és a relativizmussal szemben egyedül az értékek felmutatása, a „jó és a rossz”, az „igaz és a hamis” közötti határozott választóvonal bátor meghúzása segíthet.

A szerzővel egyetértve mi is elmondhatjuk: „*A konzervatív szerzők be tudták bizonyítani: Amerika nem olyan ország, amelyet a szükségképpen idegen a konzervatív szellemiség.*”¹⁵ A miből levonható lehetséges következtetések azonban bizonyára túl is mutatnak Amerikán – és hozzájárulnak a hazai konzervativizmus-kutatás gazdagításához is. Az itt bemutatott politikai gondolkodók nálunk alig-alig ismertek: nem csupán a konzervativizmus, az eszmetörténet, vagy a politikatudomány iránt érdeklődő szélesebb olvasóközönség számára, hanem még a témával hivatásszerűen foglalkozók számára is. A könyv egyik nagy erénye, hogy egyszerre szól mindkét réteghez: a téma kutatói, oktatói, egy nagyszabású elmélet-történeti áttekintésként használhatják: a kronologikus sorrendben tárgyalt gondolkodók főbb eszméinek összefoglalását egymástól jól elkülöníthető, világos tematikus blokkok keretében rendszerezte Egedy, amely mind a kutatás, mind a tanítás dolgát megkönnyíti. A téma iránt érdeklődő laikus olvasóközönség számára pedig a miből, egy eddig talán ismeretlen világba is bevezetést nyújthat.

Az amerikai konzervatív gondolkodás egyik legfontosabb, és az egész könyvön végigvonuló témája, az, hogy a korlátokat nem ismerő egyenlőség elnyomhatja a szabadságot a mai korban is érvényes üzenet lehet. A világi siker a pragmatizmus és a különböző haladáselméletek együtt járhatnak és a legtöbbször együtt is járnak a nem materiális értékek iránti közömbösséggel, a szépség és az igazság platonikus kettősége iránti érdektelenséggel. Ahogyan a szerző is írja: „*Annak a konzervativizmusnak van esélye a sikerre, amely felismeri: a nyugati ember a kultúra és a miből terén szeresheti vissza elveszett örökségét.*”¹⁶

A recenzió megjelent a Politikatudományi Szemlében. Itt a szerző személyes engedélyével közöljük újra.

[1](#) Egedy Gergely: *Konzervatív gondolkodás és politika az Egyesült Államokban. John Adamstól Russel Kirkig*, Századvég Kiadó, Budapest, 2014. 241. o.

[2](#) Uo.

[3](#) „Hogyan magyarázhatjuk (...) a konzervativizmus jelenségét a múlttal való szakítást hangsúlyozó, jövőorientált Újvilágban?” I.m. 11.o.

[4](#) Az ideológia Kirk szerint a „vallás és a metafizika pótléka”, „politikai fanatizmus”, „meggyőződés”, miszerint a világunk megfelelő tervezéssel földi paradicsommá változtatható. Hasonlóan gondolkodott a kérdésről Eric Voegelin is, aki szerint az ideológia először immanenzizálja, majd kifordítja a vallási eszméket. (I.m. 482. o.) Voegelin provokatív tézise szerint a liberalizmusnak, a marxizmusnak és a faszizmusnak közesek a gyökerei, mindez pedig összefügg a modernitás „Istengyilkosságával.” Szerinte, „a progresszív civilizáció legvégső formája a totalitarizmus”. (I.m. 445.o.)

[5](#) I.m. 15. o.

[6](#) I.m. 35. o.

[7](#) I.m. 47. o.

[8](#) I.m. 50.o.

[9](#) I.m. 21. o.

[10](#) I.m. 21. o.

[11](#) I.m. 67. o.

[12](#) I.m. 211-213.o.

[13](#) I.m. 92. o.

[14](#) I.m. 503. o.

[15](#) I.m. 517. o.

[16](#) I.m. 378. o.7

www.regnumportal.hu

Tisztelt olvasók!

Legyenek olyan kedvesek és támogassák "lájkkukkal" a **Flag Polgári Magazin** Twitter oldalát a következő címen: <https://twitter.com/syracuse73>. illetve a Facebook oldalát pedig az alábbi címen: <https://www.facebook.com/flagmagazin>

- Minden "lajk számít, segíti a magazin működését!

Köszönettel és barátsággal!

www.flagmagazin.hu

Ajánló